



NIDA GAIDAUŠKIENĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Lithuanian Culture Research Institute

JEAN-MARIE GUYAU MENO TEORIJŲ RECEPCIJA XX A. PRADŽIOS LIETUVIŲ SPAUDOJE. SOFIJOS ČIURLIONIENĖS- KYMANTAITĖS ATVEJIS

The Reception of Art Theories by Jean-Marie Guyau
in Lithuanian Press in the Beginning of the 20th Century.
The Case of Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė

SUMMARY

The article reviews the reception of aesthetic ideas of Jean-Marie Guyau (1854–1888) in the Lithuanian press at the beginning of the 20th century. Guyau's ideas of the sociological role of art were well known in the East-Central Europe at the end of the 19th century. The first one to reflect on Guyau's „Art from a Sociological Point of View“ („L'art au point de vue sociologique“, 1889) in public discourse was Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, one of the most prominent „modern romanticists“ in ethnical Lithuanian culture. Her statements in „The Meaning of Art in the Life“ (1913) are examined here in comparison with the French thinker's ideas. A few years later Guyau was quoted by Ignas Jurkūnas (Ignas Šeinius, 1889–1959), a representative of the next generation, that are referred to as „romantic modernists“. Finally, in a more systematic manner, Vincas Mykolaitis-Putinas (1893–1967) in 1920–1922 reflected on Guyau's „Contemporary Aesthetic Problems“ („Les problemes de l'Esthetique contemporaine.“

SANTRAUKA

Straipsnis skirtas modernių teorijų recepcijai XX a. pradžios lietuvių kultūroje. Jame daugiausia dėmesio skiriama XIX a. antroje pusėje populiaraus prancūzų filosofo Jeano-Marie Guyau (1854–1888) socialinėms ir estetinėms idėjoms, kurios lietuvių spaudoje imtos reflektuoti tik XX a. antrajame dešimtmetyje. J.-M. Guyau knygos *Menas sociologiniu požiūriu* (*L'art au point de vue sociologique*, 1889) idėjas pirmoji į viešąjį diskursą

RAKTAŽODŽIAI: Jean-Marie Guyau, „socialinė“ estetika, estetinis vitalizmas, recepcija, Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė.
KEY WORDS: Jean-Marie Guyau, „social“ aesthetics, aesthetic vitalism, reception, Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė.

įtraukė viena lietuvių ankstyvojo modernizmo pradininkių Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė. Šiame tyrime detaliau aptariama, kuriuos S. Čiurlionienės-Kymantaitės teiginius inspiravo minėtoji J.-M. Guyau studija. Teigiama, kad J.-M. Guyau estetiškas vitalizmas suteikė impulsų įtvirtinant romantinį menininko – visuomenės vedlio – statusą XX a. pr. lietuvių kultūroje. Epizodiškai J.-M. Guyau idėjas 1915 m. nušvietė Ignas Šeinius (Ignas Jurkūnas), sistemingiau jo estetinėmis pažiūromis 1920–1922 m. rėmėsi Vincas Mykolaitis-Putinas.

Straipsnyje „Dailės prasmė gyvenime“ S. Čiurlionienė-Kymantaitė palietė turinio, formos ir medžiagos santykio klausimą, teigdama, kad lietuvių grynojo meno pastangas dar varžo techninio meistriškumo (formos) stoka. Sumanymai kartais didingi, bet, neišnaudami meno kūrinio pavidalo, jie nepaveikūs. Ir priešingai – net kuklus lyrinis turinys, išreikštas profesionalia plastine kalba, veikia suvokėjo vaizduotę. Tačiau kad ir kokie svarbūs formos dalykai, jie negali dominuoti turinio sąskaita. Prie turinio, formos ir medžiagos tapusavio sanderinės S. Čiurlionienė pridūrė esminį komponentą – „kūrėjo individualizmą“, apimantį ir jo skonio pajautą, ir išpūdžio bei perteikimo subjektyvumą: mat nėra jokio daikto, duoto objektyviai, jo percepcija nuolat kinta dėl pačios sielos dinamiškumo, judrumo. „Taigi prie turinio kokybės prisideda dar vidujinė kokybė ir dailininko skonis“, – apibendrinio autorė³¹.

„Dailės prasmė gyvenime“ autorė palaiko romantizmo tradicijos įtvirtintą įkvėpimo koncepciją: menininko fizinis kūnas visa savo energija paklūsta tam tikslui, prie kurio veda įkvėpimas. Kūrybos procesas susijęs su „šventumo“ išgyvenimu, ir kūrinio įkūnijimas medžiagoje yra lydimas didelio džiaugsmo, nepaisant skaudžių psichologinių aplinkybių, kuriomis kūrinio idėja užsimezgė: „Nors giliausia nelaimė įkvėptų dailininko veikalo mintį, jis visados, paversdamas ją kūnu, ragauja neapsakomo džiaugsmo.

Kodėl? Nes žmogus myli savo stiprybę – ir myli be galo savo galybės pajautimą.“³² Taip permąstoma J.-M. Guyau mintis („tas tai noras yra paties gyvenimo apsi-reiškimas – gyvumo-gyvybės, tai ir yra žmogaus stiprybės išsiliejąs džiaugsmas“³³). Per amžius kuriamas menas ugdo vėliau gyvenančių asmenybių subtilumą – „žmogus besiplėtodamas jautrėja ir švelnėja visais atžvilgiais. <...> Kumštį užstoja žodis, žodį žvelgesys, o ateina laikas, kada ir žvelgesys yra jau labai realinis apsi-reiškimas, atsiranda dar švelnesnė ir tylesnė žmogaus su žmogumi kalba – sielų susitinkantieji spinduliai“³⁴. Straipsnio autorė aptaria jai svarbią intucijos temą. Kaip ryškiausią tokio fenomeno, kai „[s]ielos kalbasi tarp savęs lengvais kaip šešėliai, pajautimų nepagaunamais žodžiais“³⁵, vaizduotoją paminėsi Maurice'ą Maeterlincką, perteikia jo pjesės „Neregijai“ esmę, darydama apibendrinimą: „Ar ne tokie neregijai mes visi čia gyvename, kuomet balso vidaus vedami, bijome jo klausyti ir išsigandę, neramūs ieškome to matomame pasaulyje, kas mums patvirtintų mūsų tiesą ir jokio patvirtinimo rasti negalime? Žinoma, kaip „sveiki galvočiai“ vadina tokius daiktus nervų liga, prasimanymais.“³⁶ Šias pastabas formuluoja ji pati.

Straipsnyje pabrėžiamas antimimetinis meno aspektas: tikra meninė kūryba liudija niekuo neapribotą, nesuvaržytą turinio laisvę. Laikomasi J.-M. Guyau požiūrio, kad sekantis gyvenimu, imituo-

jantis gamtą menas pralaimi jiems, tarsi fotografijoje sustingdo tai, kas yra nuolat dinamiška ir nepakartojamai pilnatviška. Menas perteikia objekto atspindį sieloje, tad „gyvenimas yra tik žalia medžiaga, dailė gi yra jo sintezė, tvarkoma asmens teisėmis. Juo labiau šitoji sintezė yra negirdėto ir neregėto apsioreiškimu, juo aukštesnė dailė“³⁷. J.-M. Guyau teigė, kad menas ne analize gauda gyvenimo elementus, o pranoksta tikrovę ir išauga viršum jos, ir „jo rezultatas yra sintezė, kuria siekiama sukurti naują tikrovę dvasiai, iš naujo performuoti pasaulio fragmentą“³⁸.

S. Čiurlionienė-Kymantaitė, remdamasi J.-M. Guyau, pateikė meną kuriančiųjų hierarchiją: gryojo meno kūrėjais gali būti genijai ir talentai. Genijai – retai išskylančios dideli novatoriai, o talentai gražiai, giliai, savitai pakartoja „tą pačią jau tartą mintį“ (jie daug gali formos dalykuose). Trečiąją grupę sudarantys didesnių ar mažesnių gabumų žmonės pakartoja, kas jau buvo pasiekta tiek turinio, tiek formos požiūriu, iš savo darbo siekia pragyventi, todėl kuria „dar ne meną“³⁹ (taikosi į pirkėjo skonį, meną supranta kaip prekę). Atitinkamai piramidės principu autorė aptarė ir suvokėjų kategorijas. Populiariausias esąs utilitarinis meno supratimas: estetizuoti žmogaus aplinką, drabužius, teikti patogumo, linksminčių (ypač tai būdinga muzikos, šokio žanrams). Rafinuočiau suvokiantieji meną vadovaujasi skoniais, tikisi iš jo „tokios pat emocijos ir susijaudinimo, kaip iš gyvenimo“. Tačiau tikėdamiesi iš meno kūrinio „gyvenimo tikrumo“, dėl kurio verkiama, juokiamasi, geidžiama, suvokėjai nesupranta, kad

tai nėra galutinis meno tikslas, nors geras kūrinys visada sukelia ir emocijas⁴⁰. Tad toks meno supratimas dar vis yra taikomasis ir siejamas su pramoga, „mados vėjais“. Šią sritį dar gali užpildyti mažesnių ar didesnių gabumų žmonių veikla (anot J.-M. Guyau, tai tik sekimai⁴¹), jai taip pat priskiriamas kinematografas, farsai. Piramidės viršūnėje – tikrasis, arba grynas, menas, jis nesitapatina su gyvenimu, tikras menininkas maištauja prieš minios skonį. Jo kūrėjai negalvoja, kokį išpūdį padarys, jiems „tai yra šventa, brangi prievarta, sunkus darbas, be kurio gyvuot visai negalima, tai yra jų sielos žiedas, į kurį įdėtos visos pajėgos, visos sultys...“⁴² Genialus menas paprastai įvertinamas vėlesnių epochų, nes pranoksta savo meto pasaulėvoką, užgriebia kažką modernaus, iš ateities (todėl Williamo Shakespeare'o charakteriai įdomūs dabartiniam psichologui). J.-M. Guyau juos lygina su galingomis planetomis, kurios apie save sukuria sistemą⁴³. Genijus suvokia tą savo pasiuntinystę į ateitį: „Ne jums tai darau, ne aš pas jus, bet bus laikas, kad jūs pas mane ateisite.“ Ir ne sykį laukia to atėjimo... kelis šimtus metų“⁴⁴. Jo vienišumas tragiškas. S. Čiurlionienė-Kymantaitė pabrėžė svarbiausią tikram menininkui „kūrinio gimimo valandą“, o ne jo tolesnes realizacijas visuomenėje.

Šio klausimo išsamesnis apmąstymas, kaip ir viso straipsnio užmojis, galėjo kilti iš prisimintų pokalbių su Mikalojumi Konstantinu Čiurlioniu, kurio, regis, neaplenkė ir Johno Ruskinio (1819–1900) utopinės idėjos apie tai, kad socialinius pokyčius visuomenėje užtikrins grožio įtvirtinimas jos gyvenimo kasdienybėje.

Šiame sumanyje dailininkui suteikta visuomenės perkūrėjo misija⁴⁵. Pasak Jadvygos Čiurlionytės, jos brolis buvo į savo biblioteką parsivežęs Roberto de la Sizeranne'o knygą *Ruskinas ir grožio kultas*⁴⁶ (*Ruskin i kult piėkna*, 1900, vert. iš pranc. *Ruskin et la religion de la beauté*, 1866), šios knygos pabaigoje išsakomas autoriaus tikėjimas, kad pasigėrėjimas, kaip aukščiausia estetinio gyvenimo pakopa, įveiks blogį⁴⁷. Tad straipsnyje „Dailės prasmė gyvenime“ plėtojama visuomenės dvasinės pažangos, kai menininkas atlieka esminį vaidmenį, idėja. J.-M. Guyau nuostatos sustiprino viziją, kad dėl meno ateitis bus morali. Straipsnį parašyti galėjo paskatinti ir M. K. Čiurlionio kūrybinio palikimo apmąstymai: Sergejaus Makovskio publikacijos 1912 m. „Apolone“, Boriso Lemano knyga *Čiurlionis*, tais pačiais metais St. Peterburge surengtos pomirtinės jo paveikslų parodos ir koncertas, 1913 m. Vilniuje atidarytos nuolatinės menininko darbų parodos⁴⁸ (straipsnis paskelbtas tais pačiais metais).

Rinkinyje *Lietuvoje* iškėlusį klausimą, kam reikalinga meno kritika, jei dideli ir stiprūs talentai patys žino, ko jų darbai verti, ir pradėjusi dėstyti, kad tik vidutinių gabumų menininkams reikia patarimų, o genialiems tiesiog malonu sutikti nusimanantį žmogų⁴⁹, S. Čiurlionienė-Kymantaitė pratęsė savo apmąstymus straipsnyje „Dailės prasmė gyvenime“. Nuovokus kritikas, aptardamas gerą kūrybą, net negalvoja mokyti menininko. Lietuvos sąlygomis, kai spauda iš dalies atlieka dar neįsteigtų ugdymo institucijų vaidmenį, kritikas gali būti tik suvokėjų ugdytojas (tai taip pat artima J. Ruskinio idėjoms). Tikimasi, kad jis supažindins visuomenę su tais meno pavyz-

džiais, kurie visuotinai pripažinti šedevrais, tokiu būdu puoselėdamas jos skonį. J.-M. Guyau minties vedama S. Čiurlionienė-Kymantaitė teigė, kad menas – visos tautos nuosavybė, ir kartojo J. A. Herbačiausko, A. Varno bei A. V. Staneikos lietuvių spaudoje skelbtą mintį, kad mene kaip veidrodyje tauta gali išvysti savo didžiuosius troškimus, save geriau pažinti.

Apibendrinant reiktų pabrėžti, kad S. Čiurlionienės-Kymantaitės straipsnyje daugeliu atvejų kūrybiškai taikytos J.-M. Guyau idėjos. Nutylimos nepalančios prancūzų filosofo pastabos apie simbolistinio meno hermetiškumą. Nereflektuojamas ir J.-M. Guyau idėjų prieštaravimas (pvz, kad genijus, iš principo elitinė figūra, priešinga miniai, neįnanti pakeliui su meno demokratizmo idėja, staiga padaromas jo veikaluose moraliniu vedliu). Straipsnis „Dailės prasmė gyvenime“ tęsė visuomenės moralinės pažangos per grožio suvokimo ugdymą viziją, kuri M. K. Čiurlionį veikiauusiai pasiekė pirmiausia studijuojant J. Ruskinio idėjas. Šį straipsnį inspiruoti galėjo suaktyvėję M. K. Čiurlionio fenomeno apmąstymai. „Dailės prasmė gyvenime“ buvo paskutinis grynai meno klausimams skirtas S. Čiurlionienės-Kymantaitės straipsnis, kuriame mėginta koncentruotai aptarti meno kilmę, funkcionalumą ir prasmę. Rašydama šį straipsnį, ji dar planavo studijas Prancūzijoje, minėjo Sorboną, tad potencialiai galėjo tapti ir kitų prancūzų filosofų idėjų taikytoja savajai kultūrai. Deja, galutinai šiuos planus sujaukė prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas.

S. Čiurlionienės-Kymantaitės estetiškus autoritetus perėmė jaunesnės kartos, Aušros Jurgutienės vadinamos „ro-

mantiškais modernistais⁵⁰, atstovai: prieš išleidžiant almanachą *Pirmasai baras*, kuriame savo tekstus skelbė Stasys Šilingas, Balys Sruoga, pati S. Čiurlionienė ir kt., šio leidinio reikšmingas grupės bendradarbis Ignas Jurkūnas (Šeinius), išvertęs almanachui pirmą lietuvių spaudoje didesnę F. Nietzsche's *Štai taip Zaratustra kalbėjo* fragmentų rinkinį⁵¹, Šeniavskio universitete Maskvoje studijavęs meno filosofiją, skaitė 1915 m. sausio pabaigoje Vilniaus inteligentų klube paskaitą „Meno problemos“, kurios vieną dalį sudarė meno teorijų apžvalga („Vilties“ korespondentas nurodė, jog tai ištraukos iš rašomo to paties pavadinimo veikalo)⁵². Paskaitoje, greta kitų autoritetų, prelegentas rėmėsi ir J.-M. Guyau idėjomis, tačiau ne sistemingai, o fragmentiškai. Tarp svarbiausių I. Jurkūno teiginių – galimybė per meno kūrybą spręsti metafizinio ilgesio, nemirtingumo klausimą. Dažnai vartota „meno šventovės“ sąvoka, meno misija sureliginta, teigta, kad menas – vienintelė „sielos kūrybos“ sritis, kviesta eiti šiuo keliu meno autonomijos šalininkus; stengiasi apibūdinti nepaaiškinamą jo kilmę (meno ištakos – „pasąmonės gėlmėse“), mėginta atsiriboti nuo estetinių sensualizmo teorijų, bet akcentuota, kad menas išreiškia jausmus. Paskaitos teiginiai paskatino diskutuoti konservatyvųjį Adomą Jakštą⁵³.

Kitas „romantiško modernizmo“ kartos atstovas, Vincas Mykolaitis-Putinas, 1920 m. rengdamas referatą „Grožio ir meno kuriamosios dailės reikšmė“ ateitininkų 10-ies metų sukaktuvių kongresui ir praplėsdamas savo dėstymą to paties pavadinimo straipsnyje (1921–1922), pa-

sirėmė ankstesniu nei *Menas sociologijos požiūriu* J.-M. Guyau veikalu – *Šiuolaikinės estetikos problemos* (*Les problèmes de l'esthétique contemporaine*, Paris, 1913; pirmą kartą paskelbta 1884 m.)⁵⁴. V. Mykolaitis-Putinas pabrėžė J.-M. Guyau mintį, kad grožį asmuo suvokia visa savo esybe, kuri apima jausmus, valią ir protą. Jis apibendrina, kad visų „sielos galių sintezė“ sužadina tik genialaus meno kūrinio grožis. Dar syki svarstydamas klausimą, kokia meno reikšmė gyvenime, V. Mykolaitis-Putinas, kaip ir J.-M. Guyau, iškėlė meno moralumo klausimą, aksiologiškai šalia grožio akcentuodamas ir gėrį. Prancūzų filosofo idėjų veikiamas, straipsnio autorius tvirtino, kad „mokslas, religija ir dora“ nepadaro tokio poveikio žmonėms kaip menas ugdydamas žmonių sielas per jausmus. „Čia tirpsta luomų ir partijų priešingybės. Grožis menas ir dailė supa visuomenę bendros simpatijos vainiku.“⁵⁵ Mat per ekstazę žmogus grožį suvokia reliatyviai aukščiausiu laipsniu. Ši patirtis suartina meno ir religijos misiją. Pripažindamas, kad mistinė ekstazė gali būti giliausia, savo dėstymą V. Mykolaitis-Putinas grindė Viačeslavo Ivanovo, su kuriuo 1912 m. susipažino S. Čiurlionienė, teurgijos samprata⁵⁶. Atmesdamas sensizmo, utilitarizmo ir estetizmo pažiūras, straipsnio autorius nuosekliau nei S. Čiurlionienė-Kymantaitė rinko kontrargumentus „menas menui“ koncepcijai. Pagrindiniai argumentai – kad joks reiškinys negali būti sau tikslas, kad per intuityvą siekiantis grožio idėjos „laisvas“ menininkas, atitrūkęs nuo grožio šaltinio – Absoliuto, tos idėjos išreikšti nepajėgia. J. M. Guyau gyvenimo apstybės sampratą V. Mykolaitis-Putinas susiejo

su Amžinojo Gyvenimo sąvoka, šios metafizinės tikrovės siekiamybe. Grįždamas prie J.-M. Guyau meno apibrėžimo (kad tai „įkūnyta grožio idėja“)⁵⁷ ir pabrėždamas, kad vertingas tik toks menas, kuris gaivalingai veržiasi „iš tyros menininko sielos“, V. Mykolaitis-Putinas formulavo viziją, kad menininko „kūriniai grožio šydu nedangstys bedugnių, bet didingais viadukais tiesis nuo viršūnės į viršūnę, vesdami vis aukščiau ir aukščiau į patį grožio sostą“⁵⁸. Šia vizija autorius grindė ir simbolistinio meno sampratą – tai menas, kuris, pasitelkdamas šio gyvenimo vaizdinius, kalba apie tikrąją realybę ir savo didumu veikia visuomenę. Nuo visuomenės apibrėžimų jis perėjo prie tautos sąvokos aptarimo ir kėlė tautos, kaip kolektyvinio individo, meno reikšmės klausimus. Rašydamas, kad „[m]enininkas, šaknimis įsiėmęs į savo tautos dvasią, gamina jai žiedų iš jos pačios syvų“, kad genialūs menininkai nurodo tautai jos ateities kelią, yra „tautiniai pranašai“⁵⁹, V. Mykolaitis-Putinas pakartojo S. Čiurlionienės-Kymantaitės straipsnyje „Dailės prasmė gyvenime“ akcentuotus dalykus. Sutinkant su Vandos Zaborskaitės teiginiu, kad J.-M. Guyau pažiūros „giliausiai atsispindi V. Mykolaičio-Putino

estetikoje“⁶⁰, verta būtų patikslinti, kad prancūzų mąstytojo pažiūros reflektavusi S. Čiurlionienė-Kymantaitė daugumą akcentų išdėstė aštuoneriais metais anksčiau. Abiems autoriams buvo artimos grožio metaforos, primenančios Friedricho Schillerio pateiktas *Laiškuose apie estetinį ugdymą*, bet, kitaip nei S. Čiurlionienė, V. Mykolaitis-Putinas, pagrįsdamas savo simbolizmo sampratą, meno teorijoms siekė gražinti teologinės metafizikos ašį⁶¹. J.-M. Guyau estetinio vitalizmo idėjomis esmingiau pasirėmę S. Čiurlionienė-Kymantaitė ir V. Mykolaitis-Putinas buvo tos pačios meninės tradicijos (neoromantizmo, mistinio simbolizmo), tik skirtingų kartų, puoselėtojai, skaidriojo meno, kurio skleidžiama pagrindinė žinia neprieštarautų gėrio ir tiesos idėjai⁶², šalininkai. Reikėtų pridurti, kad 1922 m. apsigynęs Friburgo universitete filosofijos daktaro disertaciją iš Vladimiro Solvjovo estetikos ir nuo kitų metų pradėjęs dėstyti Lietuvos universitete tarp kitų disciplinų ir estetikos istoriją, V. Mykolaitis-Putinas turėjo auditoriją, o S. Čiurlionienė, nuo 1925 m. tame pačiame universitete dėščiusi lietuvių kalbą, jau nebegalėjo profesiskai konkuruoti su jaunesnės kartos estetikais.

IŠVADOS

Apibendrinami straipsnyje apžvelgtus recepcijos atvejus, galime teigti, kad J.-M. Guyau meno socialumo teorijos lietuvių visuomenę pasiekė vėluodamos keliais dešimtmečiais – dėl 1964–1904 m. carinės Rusijos vykdytos politikos Lietuvoje (universiteto uždarymo, spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo) vėla-

vo institucijų, per kurias sklįstų estetinės idėjos, steigimas. Su J.-M. Guyau knygomis supažindinę lietuvių visuomenę autoriai studijavo Šveicarijos, Lenkijos, Rusijos kultūros centruose. XIX–XX a. sandūroje buvusios labai populiarios, per kelis dešimtmečius Europoje jos prarado aktualumą. Nuo 1923 m. Lie-

tuvos universitete pradėjęs dirbti Vosylis Sezemanas savo estetikos paskaitose J.-M. Guyau darbų praktiškai nebeminėjo: *Estetikoje* jis įvardytas tik kartą, kalbant apie subjektyvistinių suvokimo teorijų šalininkus. Ketvirtajame dešimtmetyje José Ortega y Gassetas rašė, kad iš J.-M. Guyau knygos *Menas sociologiniu požiūriu* išliko tik pavadinimas, o pati knyga turi būti dar parašyta – mat reikia susitelkti į esmingiausius ir slapčiausius dalykus, o J.-M. Guyau dėl trumpo savo gyvenimo esą aptarė pa-

viršutiniškus ir trivialius socialumo aspektus⁶³. Tačiau kadangi XX a. pr. lietuvių kultūroje meno vertingumas tebebuvo siejamas su jo ugdomuoju vaidmeniu visuomenėje, J.-M. Guyau estetinio vitalizmo idėjos pasirodė parankios steigiant menininko socialinį reikšmingumą naujai besiformuojančios tautinės inteligentijos gyvenime ir puoselėjant *kalokagatijos* idealą, kuris didžiai suvokėjų daliai, išskyrus XX a. trečiajame dešimtmetyje iškilusių avangardistų auditoriją, išliko aktualus.

Literatūra ir nuorodos

³¹ Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, p. 196.

³² Ten pat, p. 193.

³³ Ten pat.

³⁴ Ten pat, p. 200.

³⁵ Ten pat, p. 199.

³⁶ Ten pat, p. 200.

³⁷ Ten pat, p. 201.

³⁸ J.-M. Guyau, p. 58.

³⁹ Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, p. 203.

⁴⁰ Ten pat, p. 202.

⁴¹ J.-M. Guyau, p. 81.

⁴² Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, p. 202.

⁴³ J.-M. Guyau, p. 82.

⁴⁴ Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, 202.

⁴⁵ Anot J. Ruskino, meną tik tada įmanu atnaujinti, kai atnaujinama visuomenė (Algirdas Gaižutis, *Meno sociologija*. Vilnius: Enciklopedija, 1998, p. 34).

⁴⁶ Jadvyga Čiurlionytė, *Atsiminimai apie M. K. Čiurlionį*. Vilnius: Vaga, 1970, p. 202.

⁴⁷ R. de la Sizeranne, *Ruskin i kult piękna*. Z francuskiego przełożył A. Potocki. Lwów-Warszawa, 1900, t. 2, s. 154 (Radosław Okulicz-Kozaryn, Wilno w powijakach. M. K. Čiurlionisa plan podźwignięcia kulturalnego Litewskiej stolicy. *Mikalojus, Konstantinas Čiurlionis Vilniuje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 40).

⁴⁸ Liunas, M. K. Čiurlionies parodą atidarant. *Lietuvos žinios*, 1913 spalio 24 (lapkričio 6), Nr. 126, p. 2–3.

⁴⁹ Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė, p. 144.

⁵⁰ Aušra Jurgutienė, p. 22. (S. Čiurlionienė-Kymantaitė su J. A. Herbačiausku, Vydūnu, Vincu Krėve, Liudu Gira, Juozu Tumu-Vaižgantu, Šatrijos Ragana, Motiejumi Gustaičiu priskirta prie modernųjų romantikų. Tarp romantiškojo modernizmo atstovų – B. Sruoga, I. Šeinius, V. Mykolaitis-Putinas, Faustas Kirša, Julijonas Lindė-Dobilas.)

⁵¹ Fridrichas Nicšė, Šitaip kalba Zaratustra. Iš vokiečių k. vertė I. Šeinius. *Pirmasai baras*. Vilnius, Martino Kuktos spaustuvė, 1915, p. 151. Tarp F. Nietzsche's idėjų perteikėjų svarbu paminėti ne tik J. A. Herbačiauską (Juozapas Albinas Herbačiauskas, *Erškėčių vainika*. Vilnius: Vaga, 1992, p. 66, 75–76; Juozapas Gerbačiauskis, Gerbiamoji redakcija. *Aušrinė*, 1911, Nr. 2 (9), p. 60; Rūta Marija Vabalaitė, Friedricho Nietzsche'ės filosofijos recepcija ikikarinėje Lietuvoje. *Logos-Vilnius* 75, 2013, p. 6–12), bet ir šio veikalo 1906 m. leidimą lenkų kalba skaičiusį M. K. Čiurlionį. Apie šio menininko sąsajas su F. Nietzsche's gyvenimo filosofija turbūt pirmoji aiškiau užsiminė A. Jurgutienė (Aušra Jurgutienė, p. 196).

⁵² Vilniaus kronika. *Viltis*, 1915, sausio 13 (26), Nr. 9, p. 3. (Žinia apie paskaitos nukėlimą: Vilniaus kronika. *Viltis*, 1915, sausio 18 (31), Nr. 14, p. 2.)

⁵³ Adomas Jakštas, *Raštai*. T. 3: Estetika. Vilnius: Mintis, 1997, p. 42 (pirmą kartą publikuota: A. J. J. Jurkūno paskaita apie meno problemas. *Viltis*, 1915, sausio 31 (vasario 13), Nr. 25, p. 1–2). I. Šeinius rašytame *Pirmajam barui* (1915) straipsnyje „Duonelaitis“ modernusis menas

apibūdinamas kaip individualus dvasios kūrinys, atsirandantis vadovaujant kūrėjo jausmui, intencijai.

- ⁵⁴ Straipsnis skelbtas žurnale *Logos*, 1921–1922, kn. 1, sąs. 1-2, p. 49–63.
- ⁵⁵ Vincas Mykolaitis-Putinas, Grožio ir meno kuriamosios dailės reikšmė. *Raštai*. T. 8: Estetika. Literatūros etiudai. Vilnius : Vaga, 1999, p. 95.
- ⁵⁶ V. Mykolaitis-Putinas rėmėsi V. Ivanovo knyga *Vagos ir ežios (Бороды и между, 1916)*. V. Ivanovas 1912 m. Peterburge, dovanodamas S. Čiurlionienei savo knyga *Po žvaigždes*, įrašė jai dedikaciją.
- ⁵⁷ Vincas Mykolaitis-Putinas, p. 110.

⁵⁸ Ten pat, p. 108–109.

⁵⁹ Ten pat, p. 96.

⁶⁰ Ten pat, p. 444.

⁶¹ Plg. A. Jakšto diskusiją su V. Čepinskio dėstymu (Adomas Jakštas, *Raštai*. T. 1: Mokslas, filosofija, religija. Vilnius: Mintis, 1995, p. 259–270).

⁶² V. Ivanovo dovanotoje S. Čiurlionienei knygoje pabraukti šie žodžiai: «Ибо скрытое начало добра – то же, что начало красоты; имя ему – нисхождение» (В. Иванов, *По звездам. Статьи и афоризмы*. С. Пб.: Оры, 1909, с. 32).

⁶³ José Ortega y Gassetas, *Mūsų laikų tema ir kitos esė*. Vilnius, ALK, Vaga, 1999, p. 472.